

УДК 82.09

Середньовічні мотиви в романі І. Роздобудько «Гудзик»

Роман І. Роздобудько «Гудзик» у 2005 р. отримав першу премію конкурсу «Коронація слова», що, безсумнівно, збільшило популярність цієї письменниці і надало змогу дослідникам атестувати її насамперед як переможницю конкурсу [1]. Водночас у спеціальних дослідженнях, присвячених аналізу розвитку сучасної української прози, творчість І. Роздобудько висвітлюється побіжно й визначається (не без підстав) в контексті масової літератури. Зокрема Роксана Харчук в посібнику «Сучасна українська проза: постмодерний період» обмежує свої висновки кількома рядками: «Українська масова культура представлена романами Л. Денисенко, А. Дністрового, В. Кожелянка, А. Кокотюхи, Люби Клименко, Ю. Покальчука, І. Роздобудько, В. Шкляра та ін.» [5, с. 233].

Серед ознак масової літератури в енциклопедичних виданнях називають: серійне виробництво, розрахунок на значне розповсюдження, позитивізм, орієнтація на сприйняття спрощеного й «популяризованого» твору справжнього мистецтва тощо [2, с. 213]. Саме остання із названих ознак нас і зацікавила. Тим більше, що натяк на використання певної моделі міститься вже в назві твору — «Гудзик (психологічна драма)». Поєднання лексем різних сфер застосування (побутової й літературознавчої, ширше — загальноестетичної), безсумнівно, спонукає читача поринути в розгадку твору.

На визначення теми цієї статті вплинув рядок із анотації: «Цей роман має багато нашарувань, сюжетних колізій і героїв» [3, с. 2]. Авторка зображає у творі культурологічний контекст і експліцитно, й імпліцитно. Зокрема прямо згадуються (варто зазначити, що переважно на рівні масової літератури, у межах поверхневих потреб персонажів — без розкриття суті згадуваних явищ): Бодлер (цитація кількох рядків як привід «не банально»

познайомитися), бажання зняти власний фільм про Андрія Рубльова (як символ неможливості для Єлизавети Тенецької реалізувати творчі задуми), Достоевський (крах кар'єри талановитої актриси Єлизавети Юріївни; вона позиціонує себе в контексті роману «Ідіот», до речі — назва роману не згадується: «Я народилася «Настасією Пилипівною», а що бачу: дріб'язок, чвари, спітнілі долоньки...»), «юний Вертер», Блок і Чарівна Дама, «Руслан і Людмила» Пушкіна, Гемінгвей, «утрачене покоління», Ніцше, Біблія, Горький, Чехов, «Жінка французького лейтенанта» Фаулза тощо. Загалом асоціації, які викликає згадка кожного знакового імені або твору, та їхнє значення у спектрі головних образів-персонажів можуть бути предметом окремого дослідження, водночас як і те, що більшість таких культурних знаків для пересічного — «масового» — читача залишаються майже або й зовсім, на жаль, «закритими». Окрім того, у тексті роману є численні алюзії, які стосуються близького (70-і роки ХХ ст.) й далекого буття й художніх творів. Виникло бажання з'ясувати хоча б один пласт таких нашарувань — середньовічний. Власне, прямих посилань на цю епоху немає, окрім Чарівної Дами, то й то в контексті творчості О. Блока, однак асоціації, пов'язані із середньовічною літературою, під час читання виникають і надають творові психологічної глибини.

Найчисленніші паралелі виникають з «Романом про Трістана та Ізольду». Назвемо основні мотиви, спільні для обох творів.

Мотив смерті

«Чи не бажаєте послухати прегарну повість про любов, сильнішу за смерть...» — саме так розпочинається «Роман про Трістана та Ізольду».

«Я померла 25 вересня 1997 року...» — фраза із довгоочікуваного листа, який отримав Денис. Фраза парадоксальна: якщо людина померла, вона не може писати листа, тим більше майже через 8 років, адже головний персонаж отримує листа електронною поштою наприкінці серпня 2005 р. Ця фраза спрацьовує — читач зацікавлений «психологічною драмою»...

Вино

Сприймаємо тільки в контексті любовного напою згаданого рицарського роману, хоча можна інтерпретувати як *міфологему* із використанням різних контекстів: міфологічного, середньовічної східної лірики, біблійного тощо. Мотив згідно із прийомами масової літератури подано спочатку як сурогат (с. 7, дешевий портвейн «777»). Відповідно й зміни, які викликає цей портвейн в Денисові, не належать до високого плану. Проте вони сприяють поєднанню реалістичного й містичного бачення: «Але я був захмелений. Тому побачив *дещо*... Силует, вимальований місячним світлом, який у суцільній темряві скидався на порожній, безтілесний контур. (...) А потім, з останньою хмаринкою диму, воно, це тіло, знов тануло в темряві» [3, с. 9].

I. Роздобудько активно використовує цей мотив, ускладнюючи з його допомогою сюжет твору, — надає йому містичності: «Ліза зробила ковток, і її вуста почорніли — це було місцеве ожинове вино, якого я не бачив в продажу ані в сільпо, ані в міських магазинах. (...) Прокляте вино! Де я його придбав? У якоїсь сільської тітки біля магазину...» [3, с. 32–33]. Є й інші згадки про нього:

«Я згадав про вино, прокляте тітчине вино, яке Ліза назвала “чарівним”. Я ненавидів усе, що було пов’язане із забобонами, але зараз злякався майже по-бабському: а якщо тітка, що продала “з-під поли” ту пляшку, — справді відьма? А її вино — якесь “приворотне зілля”, яким вона намагається звести нанівець увесь чоловічий рід? [3, с. 56]; «воно було чорне та густе, як мед. Або кров...» [3, с. 189]; «Що це було за вино! Перший ковток здався мені розпеченою в’язкою смолою. Солодка та густа лава розтікалася горлом, гарячим потоком пішла далі й омила всі нутроці. Я ніби побачила себе ізсередини, відчула кожну клітину (...) У грудях ніби розліплював склеєні крила метелик-махаон. Густа рідина мала присмак часу — гіркоту двадцятирічного пилу, що в’ївся в скло пляшки, терпкість давно померлих лісових ягід та солодкість жовтого (такого тепер немає!) цукру. А ще — особливий аромат якогось невідомого зілля» [3, с. 190].

Так з допомогою напою Денис містично обмежив своє життя, а Ліка звільнилася від обмеженості й понесла своє янгольське світло іншим людям, які, на відміну від Дениса, сприймали його облагороджуючий вплив.

Любовний трикутник

Кожен персонаж із залученням контексту «Роману про Трістана та Ізольду» здобуває ретроспективне звучання, десь суголосне, іноді — заперечливе. Однак воно безсумнівно збагачує іноді ескізні зображення характерів.

В образі Дениса є спільні риси з образом Трістана, його службу в армії можна сприйняти як пошук пригод — утвердження рицаря за допомогою середньовічної авантюри.

Єлизавета — це своєрідний антипод Ізольди Золотокосої. А її донька Ліка має багато подібного з Ізольдою Білорукою: вона дружина, яку не люблять; таємницю любові свого чоловіка вона випадково почула, проте не стала вдаватися до помсти, як Ізольда Білорука. Прохання про білі й чорні вітрила в романі немає. Замість мандрів Каердина є поневіряння самої Ліки. І зрештою, хоч герої залишаються фізично живі, але душі їхні помирають, що відповідає фіналу «Роману про Трістана та Ізольду».

Ставлення Джошуа Маклейн до Ліки нагадує благородну турботливість короля Марка.

Координати часу й простору

У романі І Роздобудько чітко зазначений час певної події, що характерно й для середньовіччя. Водночас часові зв'язки минулих подій і теперішніх реалізовані в образі бабусі Яківни, яка згадує, як колись продавала ожинове вино. Так окреслена містична ниточка, яка з'єднала долі Дениса й Ліки.

Територія турбази сприймається як певне обмеження. Коли ж герої виходять за її межі — «по той бік турбази на широкій рівнині, що поросла високою травою. Ми йшли, занурені в неї по коліна» — вони ніби позбуваються обмежень і отримують свободу.

Мотив блукань у лісі

І Денис, і Ліка блукають у лісі, вони знаходять вихід із нього, як зрештою вихід із своїх життєвих перипетій. Крім паралелі з «Романом про Трістана та Ізольду» — життя закоханих в лісі Моруа, пригадується і символіка поеми Данте Аліг'єрі «Божественна комедія» — «На півшляху свого земного шляху/ Я трапив у похмурий ліс густий...».

Отже, середньовічні мотиви використані в романі І. Роздобудько на прихованому рівні, і невідготовлений читач може сприйняти згадані мотиви без середньовічного контексту. Водночас, асоціації, викликані середньовічними мотивами, важливі для втілення авторського задуму — розкриття психологічної драми.

ЛІТЕРАТУРА

Герасименко Н. Особливості творчої манери Ірен Роздобудько : [типологія творів письменниці І. Роздобудько, переможниці конкурсу «Коронація слова (2005 р.)»] // Слово і час. – 2005. – № 11. – С. 36–39.

Муравьёв В. С. Массовая литература // Литературный энциклопедический словарь / Под общей ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева. — М.: Сов. Энциклопедия, 1987. — С. 213–214.

Роздобудько І. Гудзик. — Харків: Фоліо, 2008. — 222 с.

Роман про Трістана та Ізольду

Харчук Р. Б. Сучасна українська проза: постмодерний період: Навчальний посібник. — К.: ВЦ «Академія», 2008. — 248 с.

Бітківська Г. В.

Середньовічні мотиви в романі І. Роздобудько «Гудзик» Анотація

У статті аналізується роман І. Роздобудько «Гудзик» як твір масової літератури. Основна увага автора зосереджена на виявленні сприйняття твору справжнього мистецтва. Під час виокремлення середньовічних мотивів встановлено спільні риси з «Романом про Трістана та Ізольду», «Божественною комедією» Данте.

Ключові слова: масова література, середньовічні мотиви, психологічна драма.

Биткивская Г.В.

Средневековые мотивы в романе И. Роздобудько «Пуговица»

Аннотация

В статье анализируется роман И. Роздобудько «Пуговица» как произведение массовой литературы. Основное внимание автора сосредоточено на обнаружении восприятия произведения настоящего искусства. В процессе определения средневековых мотивов установлено общие черты с «Романом о Тристане и Изольде», «Божественной комедией» Данте.

Ключевые слова: массовая литература, средневековые мотивы, психологическая драма.

Bitkivska Galyna

The medieval motives in the romance by I. Rozdobudko “The Button”.

Summary

The romance by I. Rozdobudko “The Button” was analyzed in the article as a work of mass literature. The main attention of the author was focused on disclosure of real art masterpiece sensing. During the medieval motives defining the common features with “Tristan and Isolde”, “The Divine Comedy” by Dante were determined.

Key words: mass literature, medieval motives, psychological drama.